

veiligheid binnen de groep

10

**DE AANSLUITING BO-VO
OP DE
BURGEMEESTER HARMSMA SCHOOL
TE GORREDIJK**

Op de middenschool in Gorredijk experimenteert men met een nieuwe organisatievorm van leraren en leerlingen, het team-stamgroepen-model. Door de situatie voor de leerling overzichtelijk te houden, wordt een goede sfeer gecreëerd voor sociaal leren in een kleine groep. Ook over de zorgbreedte op zijn school schrijft Teije van der Bij in dit artikel.

Inleiding

In dit artikel zal ik proberen aan te geven hoe er in een middenschool — de BHS te Gorredijk — impliciet aan de aansluiting basis-/voortgezet onderwijs wordt gewerkt. De term voortgezet basisonderwijs, die Van Kemenade en Deetman ongeveer een jaar geleden introduceerden, is voor zover het de aansluitingsproblematiek betreft nog niet zo gek gekozen. Voor de BHS geldt in ieder geval dat de middenschool de *eindfase* van het funderend onderwijs moet zijn.

Een stukje historie

Vanaf 1968 is de Burgemeester Harmsma School in Gorredijk bezig met het veranderen van het bestaande — categoriale — voortgezet onderwijs. In dat jaar vond er een fusie plaats tussen drie scholen: een mavo-, een Ito- en een Itho-school. De fusie van deze drie scholen werd meer gerechtvaardigd door een terugloop van het aantal leerlingen op de Ibo-scholen, dan achterliggende pedagogische ideeën. Wél heeft uiteraard de invoe-

ring van de mammoetwet invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van een eerste geïntegreerd brugjaar. Doordat de ontwikkelingen meer tot stand waren gekomen uit praktische overwegingen en veel minder op inhoudelijke argumenten gebaseerd waren, kwam een gezamenlijk eerste brugjaar slechts moeizaam tot stand. Daarbij was van professionele begeleiding in het beginstadium nauwelijks sprake. Later vond die begeleiding (door het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum) veel intensiever plaats.

Een ander — volgens mij — wezenlijk punt was de teamvorming: voordat je tot gezamenlijke werkdoelen, projectdoelen of schooldoelen kunt komen, moet er eerst sprake zijn van één hecht team. Een moeilijke situatie, omdat de drie scholen op papier een scholengemeenschap waren, maar in de praktijk op hun oude lokatie in Gorredijk bleven. Tot januari 1981 bleef deze situatie bestaan. Toen kwam de school in één nieuw gebouw. Tussentijds is er vanzelfsprekend het nodige aan teamvorming gedaan: gezamenlijke conferenties, plenaire vergaderingen, regelmatig sectieoverleg en dergelijke.

In 1974 was de school zo ver in haar ontwikkelingen ten aanzien van een geïntegreerde brugperiode gekomen, dat er een aanvraag voor deelname aan het middenschoolexperiment — integratie van mavo/lbo werd gedaan. Sedert 1 augustus 1982 functioneert de school als integraal experiment, hetgeen inhoudt dat nu alle basisschoolverlaters toelaatbaar zijn tot de Burgemeester Harmsma School.

De doelen van de school

In de beginfase van het middenschoolexperiment zijn de bekende vier uitgangspunten:

- uitstel van beroeps- en studiekeuze naar een later tijdstip: in plaats van op twaalfjarige op vijftien- of zestienjarige leeftijd;
- het aanbieden van gelijke en optimale kansen op alle niveaus van onderwijs, waarbij educatieve achterstanden en schoolkeuzemotieven, veroorzaakt door milieugebondenheid worden opgeheven;
- verbreding van het inhoudelijke onderwijs- en vormingsaanbod voor deze leeftijdsgroep, door een grotere spreiding van vakken en het aanbieden van meer mogelijkheden tot ontplooiing van intellectuele, sociale, culturele, artistieke en technische kwaliteiten;
- het aanbieden van adequate mogelijkheden van onderwijsleersituaties voor individuele ontplooiing en sociale bewustwording; voortdurend onderwerp van gesprek geweest. De discussies hebben tot de volgende in het schoolwerkplan weergegeven schooldoelstellingen geleid.

Algemene schooldoelstelling

De school stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan een zo veelzijdig mogelijke individuele en sociale ontwikkeling van de leerling.

Uitgangspunten

- 1 Alle mensen zijn gelijkwaardig
- 2 Het onderwijs draagt verandering als kenmerk
- 3 De school is een plaats voor de ontwikkeling van allen, jongeren én volwassenen
- 4 De school streeft uitstel van studie- en beroepskeuze na
- 5 De school biedt de leerlingen gelijke en optimale kansen
- 6 De school draagt zorg voor een verbreding van het inhoudelijke onderwijs- en vormingsaan-

bod

- 7 De school is van opvatting dat sociaal leren een belangrijk doel van het onderwijs is.

In het verdere verloop van dit artikel zullen de verschillende uitgangspunten/doelstellingen apart worden belicht.

De structuur van de school

De school heeft — mede op grond van landelijke ontwikkelingen — gekozen voor een driejarige middenschool. In die drie jaren worden de leerlingen geconfronteerd met een breed leer- en vormingsaanbod.

In dit leer- en vormingsaanbod zijn cognitieve, creatieve en praktische vakken op een evenwichtige wijze verdeeld. Om een voor leerlingen overzichtelijk en begrijpelijk leeraanbod te realiseren komen een aantal vakken geïntegreerd in leergebieden aan de orde: sociale vakken (aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, natuurkunde), beeldende vorming (teksten, handvaardigheden, textiele werkvormen).

Ook leerlingenbegeleiding (mentoruur) en projectonderwijs vormen een wezenlijk onderdeel van het leer- en vormingsaanbod.

In de eerste twee leerjaren is het aanbod voor de leerlingen verplicht. In het laatste jaar voor meer dan de helft voor alle leerlingen verplicht met daarnaast de keuze voor een breed middenschool- (theoretisch/praktisch) pakket of een pakket dat een nadere oriëntering biedt in de richting van de na de middenschool te kiezen vervolgopleiding. Na drie jaar middenschool kunnen de leerlingen extern doorstromen richting havo/mbo of een niet op school aanwezige afdeling voor beroeps-onderwijs; intern kunnen leerlingen doorstromen naar mavo of lto/lhno.

Momenteel is de totale cursusduur van de school 4 à 5 jaar. Dat is afhankelijk van de pakketkeuze in het derde jaar. In de (nabije) toekomst zal ook het derde middenschooljaar een totaal verplicht leer/vormingsaanbod moeten kennen. De totale cursusduur zal dan voor alle leerlingen 5 jaar zijn voorzover ze binnen de school doorstromen.

Overwegingen als reacties van ouders, doorstroming naar vervolgonderwijs, vergroting van de zorgbreedte, interne ontwikkelingscapaciteiten hebben de school voorlopig voor een vier- à vijfjarige opleidingsduur doen besluiten.

Tabellen leerjaar 1, 2 en 3. (Lessen van 45 min.)

	1	2	3	
			V	M
Nederlands	3	3	3	
Fries	1	(2)		(2)
Engels	3	3	3	
Frans	2	(2)		(2)
Duits	-	3		2
Sociale vakken	5	5	-	
- Oriëntatie op mens en maatsch.	-	-	2	} 2
- Oriëntatie op mens en natuur	-	-	2	
A - O. (+practijkor.)	2	2		2
Huishoudkunde (+practijkor.)	2	2		2
Wiskunde	3	3		2
Economie	-	-		2
Beeldende Vorming	4	3	2	} 2(2)
Muziek/Dram. Expressie	2	2	1	
Lich. Oefening	3	3	2	
Mentorprojecturen/leerlingbegeel.	3	3	2	
Totaal	33	32+2	31+(2)	

() = keuze

V = verplicht pakket

M = middenschoolpakket

Daarnaast bestaat nog de mogelijkheid om naast het verplichte aanbod i.p.v. het middenschoolpakket een theoretisch of praktisch pakket te kiezen.

Theoretisch pakket.

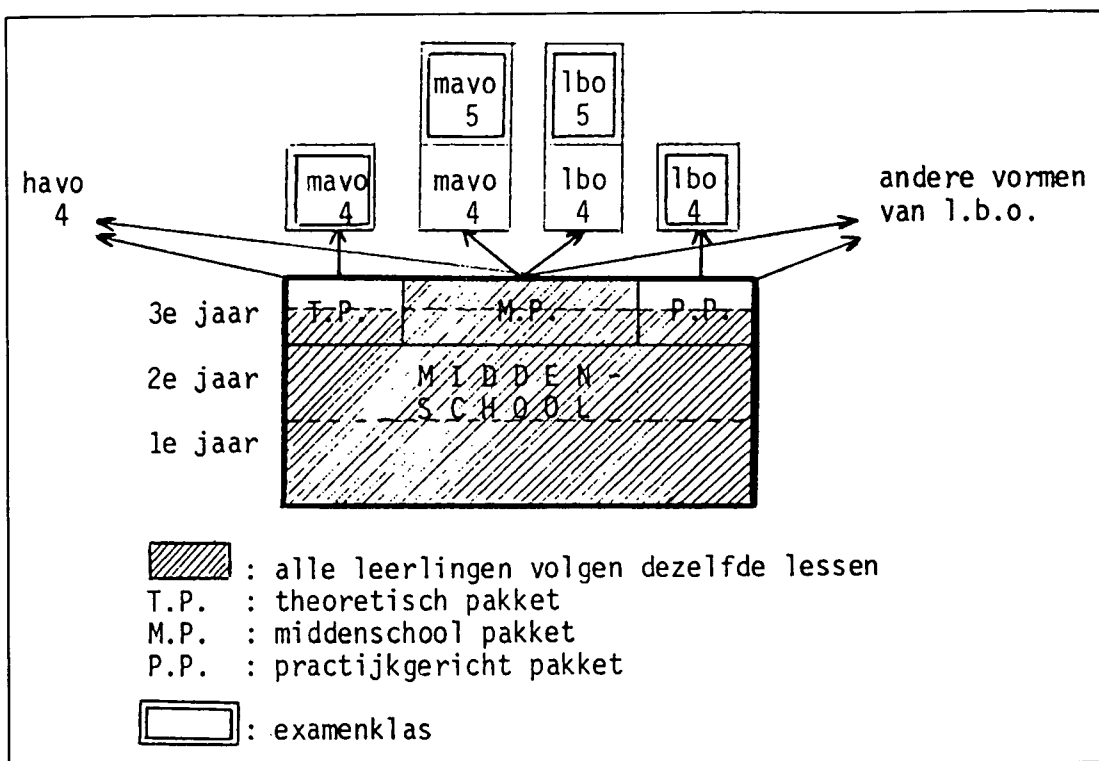
Frans	4	} 16 à 18 uren
Duits	4	
Economie	4	
Wiskunde	4	
Biologie	2	
Aardrijkskunde	2	
Geschiedenis	2	
Scheikunde	2	
Natuurkunde	2	
Tekenen	2	
Fries	2	

Practisch pakket.

Practijk	10	} totaal 14 à 16 uren
Wiskunde	2 à 3	
Natuurkunde / Kennis der Natuur	2 à 3	

Tot zover enkele opmerkingen van algemene aard over de Burgemeester Harmsma School. Hierna zal ik proberen aan te geven wat de gevolgen hiervan zijn geweest met betrekking tot de aansluiting BO-VO en wat dit betekent voor de ontwikkeling binnen de werkgroep Nederlands.

Deze ontwikkelingen kunnen namelijk niet los worden gezien van de overgang/aansluiting BO-VO.



De aansluiting BO-VO

De overgang van BO naar VO

Omdat onze school op het platteland is gesitueerd, heeft dit gevolgen voor onze instroom. We krijgen momenteel leerlingen van ruim 50 verschillende basisscholen. Dit levert een behoorlijk gedifferentieerd beeld op. Niet alleen wat betreft de zorgbreedte, ook regionale factoren, milieufactoren bepalen voor een groot gedeelte deze brede heterogeniteit. Voeg daar nog eens bij de motieven voor de schoolkeuze (variërend van 'deze school is lekker dichtbij' tot en met ouders die principieel voor de middenschool kiezen) en het beeld is compleet.

Voor een basisschoolleerling is de stap naar een school als de onze eveneens een grote stap. Ondanks het feit dat we in ons pedagogisch-didactisch en onderwijskundig handelen voor een groot deel aansluiten bij de basisscholen, zijn er toch een aantal nieuwe en andere zaken waarmee de leerling wordt geconfronteerd:

- een nieuwe groep met onbekende leerlingen uit verschillende dorpen;
- een vrij abrupte verbreking met de thuissituatie;

de meeste leerlingen blijven 's middags op school eten en komen dus tussen de middag niet meer thuis; veel leerlingen moeten voor het eerst alleen met de bus of een flink aantal kilometers op de fiets naar school;

- andere leraren en andere vakken.

Door middel van introductiedagen in de eerste schoolweek en een introductiekamp op een kampeerboerderij in de nabije omgeving na drie weken proberen we veel zorg te besteden aan het gewenningsproces op de 'nieuwe school'. Ook ieder vak begint in de eerste weken met een introductieprogramma. Daarna is het natuurlijk niet afgelopen. In het mentoruur, de mentorprojecturen en de persoonlijke contacten tussen mentor en leerlingen staat de begeleiding van de leerlingen centraal.

Wij vinden het ook noodzakelijk om informatie vanuit onze school te verstrekken aan de basisscholen. Vanuit die optiek is het logisch, dat er vrij intensieve contacten gaan ontstaan. Deze contacten bewegen zich op een aantal niveaus:

- 1 inleidingen houden op ouderavonden van basisscholen;

- 2 besprekingen met de basisschoolteams over de eerstejaars leerlingen, die van de betreffende basisschool afkomstig zijn. Tijdens deze besprekingen wordt ook de nodige informatie uitgewisseld;
- 3 bijeenkomsten voor het basisschoolpersoneel (meestal betreffende hoofden van basisscholen), georganiseerd door onze school om belangrijke zaken met elkaar door te nemen;
- 4 het bijwonen door de coördinator eerste leerjaar van de bijeenkomsten van de hoofden van basisscholen met de wethouder van onderwijs;
- 5 bijwonen (vaak ook onderdelen van de agenda verzorgen) van de gemeentelijke schoolraadvergaderingen;
- 6 het organiseren van een open dag voor alle basisschoolverlaters en leerkrachten van de basisscholen in februari/maart;
- 7 informatieavonden organiseren voor ouders van zesdeklas-basisschoolleerlingen, die belangstelling hebben voor de BHS;
- 8 bijeenkomsten met het gemeentelijk onderwijskundig adviesbureau over de begeleiding van zorgkinderen.

Tijdens al deze bijeenkomsten worden de ontwikkelingen in de school besproken. Op grond daarvan krijgt de school een goed inzicht, hoe de omgeving over de BHS denkt. Vaak echter moeten vooroordelen en misverstanden worden weggenomen. Door de toenemende groep basisscholen (op dit moment ruim 50) zal de school in de toekomst moeilijk in staat zijn om een zo omvangrijk informatiecircuit in stand te houden. Met name punt 2, waarbij de mentoren de contacten met de basisscholen onderhouden is bijna niet meer vol te houden, omdat het zoveel tijd vraagt.

De leraren/leerlingenorganisatie

De middenschool doorbreekt de vanzelfsprekendheid dat kinderen na hun twaalfde levensjaar ineens niet meer bij elkaar in de klas kunnen blijven zitten; dat de basisvorming voor alle leerlingen is afgerond en dat er een schoolkeuze gemaakt dient te worden die voor het latere leven veel consequenties heeft en vaak milieugebonden is.

Door deze vanzelfsprekendheid te doorbreken komt de middenschool al voor een belangrijk deel tegemoet aan de overgangs- en aansluitingsproblemen BO-VO.

Wanneer echter alle basisschoolverlaters toelaat-

baar zijn tot de middenschool vraagt dit om een geheel andere benadering. Een benadering die meer en beter aansluit bij het denken op de basisschool. Een belangrijk verschil tussen basisschool en categoriaal VO is het vakleerkrachtensysteem. In onze school proberen we ook dat te doorbreken, hoewel dat binnen de huidige rechtspositionele kaders geen gemakkelijke klus is. In de eerste twee jaren wordt volgens het *team-stamgroepen-model* gewerkt. Dat wil zeggen dat elk leerjaar is ingedeeld in twee teams. Elk team draagt de verantwoordelijkheid voor het leer- en vormingsaanbod van ongeveer vier klassen (stamgroepen) van een leerjaar.

Elke stamgroep heeft een mentor, die zoveel mogelijk les geeft aan zijn/haar klas. De leerlingen krijgen op deze wijze les van een beperkt aantal leerkrachten. De leerlingen hebben bovendien een eigen lokaal, waar ze (met uitzondering van lichamelijke opvoeding, handvaardigheid en dergelijke) alle lessen krijgen. Leerkrachten hebben dus op de BHS geen eigen vaklokaal.

In onze teamorganisatie betekent het dat de mentor vaak Nederlands, sociale vakken en de mentorprojecturen aan zijn/haar klas verzorgt (in totaal ongeveer 12 lesuren). Ook komt het voor, dat een leerkracht in een team én mentor is van een klas én voor een aantal andere klassen in dat team de lessen Nederlands of een ander vak verzorgt.

De docenten die in zo'n team lesgeven komen wekelijks bij elkaar om te praten over zaken die de leerlingen van hun team aangaan. Dit betekent dat er zowel gesproken wordt over het realiseren van algemene doelen/uitgangspunten als de problemen met een bepaalde leerling. De samenwerking die hier plaatsvindt bij docenten kan als voorbeeld dienen voor de samenwerking in de 'tafelgroepen'. Elke klas wordt na verloop van tijd (na 6 à 8 weken) ingedeeld in vaste stabiele heterogene tafelgroepen. Door middel van deze groepen proberen we het proces van sociaal leren te stimuleren. (Sociaal leren hebben wij gedefinieerd als: een proces waarbij de ervaringen van leerlingen en leraren, die voortkomen uit verschillen in sociale herkomst, bewust tot leerinhouden worden gemaakt.) De stabiele heterogene tafelgroep is één van de belangrijkste voorwaarden om dit proces gestalte te geven. Een andere belangrijke voorwaarde is het regelmatig bijeenkomen van het team. Bij ons gebeurt dat eens per week. Sociale leerprocessen verschillen per klas en per

groep. Daarvoor is het noodzakelijk dat er regelmatig overleg is en dat een team binnen de kaders van de schooldoelstellingen vrij autonoom kan functioneren.

Momenteel is het zo dat een team gebonden is aan een jaarklas. Dezelfde mentoren/teamleden blijven steeds in bijvoorbeeld het eerste jaar (zogenaaamde horizontale teams). We denken dat op de langere termijn een team de gehele schoolloopbaan van het begin tot het einde moet kunnen begeleiden (verticale teams). Op dit moment vinden we dat niet wenselijk omdat er zowel op het terrein van visie-ontwikkeling, bijvoorbeeld sociaal leren, als op het terrein van leerplanontwikkeling nog het nodige gedaan moet worden. In dit kader passen de door en voor de school zelf georganiseerde conferenties. In de laatste conferentie stond bijvoorbeeld sociaal leren in het vak/leergebied centraal. We zijn van mening dat we pas over kunnen gaan op een verticale teamorganisatie wanneer het proces van visie- en leerplanontwikkeling voldoende is afgerond.

Vergroten van de zorgbreedte

Omdat de school als middenschoolexperiment zich ten doel stelt alle basisschoolverlaters toe te laten en wij van origine een mavo/lbo-scholengemeenschap zijn, zullen er maatregelen genomen moeten worden om de aanvankelijke 'mavo/lbo-zorgbreedte' te vergroten. Deze maatregelen liggen in het vlak van interne differentiatie, op een andere manier omgaan met de verschillen in heterogene groepen en dergelijke. We hebben gemerkt dat we zelfs dan voor een aantal leerlingen tekort schieten. De hulp van medeleerlingen of individuele hulp van de leerkracht is onvoldoende of komt niet tot zijn recht.

Wij verkeren echter in de gelukkige omstandigheid dat onze gemeente over een eigen onderwijskundig adviesbureau (OAB) beschikt, dat de basisscholen begeleidt. In het kader van deze begeleiding heeft het OAB een cursus remedial teaching opgezet voor onderwijsgevenden in de basisscholen van de gemeente. In samenwerking met dit OAB worden nu twee mensen van een team vanuit onze situatie geschoold in het opzetten van behandelingsplannen voor leerlingen met specifieke problemen (en we bedoelen dan problemen waarbij een leerling niet alleen meer gebaat is bij extra individuele aandacht of een herhalingsopdracht). Het is de bedoeling dat deze

twee mensen andere leerkrachten in de nabije toekomst kunnen adviseren bij het opstellen van behandelingsplannen in probleemgevallen. We maken daarbij gebruik van materiaal dat door het OAB is ontwikkeld en op de basisscholen is uitgeprobeerd.

Uitgangspunten voor de begeleiding van leerlingen zijn, dat zij zoveel mogelijk door de vakleraar of mentor worden gedaan en dat leerlingen zo weinig mogelijk uit de stamgroep worden gehaald. Tot nu toe hebben we dat niet altijd kunnen realiseren. Belangrijk in onze visie is, dat wordt voorkomen dat leerlingen regelmatig buiten de stamgroep extra begeleid moeten worden.

Een ander punt dat in nauwe relatie met het vergroten van de zorgbreedte staat is de doorstroming. Met de doorstroming bedoelen we in dit verband de doorstroming van leerlingen na de middenschool naar andere vormen van categoriaal vervolgonderwijs. Vooral in het huidige tweesporige stelsel is het maken van doorstromingsafspraken geen gemakkelijke opgave. Bovendien snijdt het mes van twee kanten: zolang er geen goede doorstromingsafspraken zijn gemaakt, zullen ouders hun kinderen niet gauw naar de middenschool sturen. En afstemmen van ander onderwijs met andere doelen op het huidige categoriale onderwijs blijkt slechts marginaal mogelijk te zijn, omdat het om twee zeer uiteenlopende keuzes gaat, die moeilijk met elkaar te verenigen zijn. Hoewel een reeks van circulaire van de Minister de toelaatbaarheid tot verschillende scholen regelt, blijkt dit in onze situatie moeizaam tot stand te brengen. Na een reeks van gesprekken met de ons omringende havo-scholen hebben we nu in ieder geval een bemoedigend resultaat bereikt ten aanzien van de doorstroming middenschool-havo-4. Leerlingen die drie jaar middenschool hebben doorlopen en van ons een havo-advies krijgen, zijn in principe tot havo-4 toelaatbaar.

Tenslotte

In dit artikel zijn aan aantal zaken genoemd die de aansluiting BO-VO bevorderen, maar dan wel een fundamentele verandering van het huidige categoriale onderwijs vragen. Een belangrijk verschilpunt tussen middenschool en basisonderwijs zou ik tot slot nog willen noemen. In de opvattingen over differentiatie bestaat een belangrijk

verschil in visie tussen de scholen (althans in onze situatie, maar volgens mij wijkt die niet sterk af van de algemeen geldende opvattingen in het basisonderwijs).

Waar de middenschool consequent probeert leerlingen te laten werken in heterogene groepen en waar allerlei verschillende vormen van interne differentiatie (binnen klasseverband) worden toegepast, wordt in de basisscholen regelmatig het klasseverband verbroken. Op die momenten wordt in niveaugroepen gewerkt: bijvoorbeeld technisch lezen, rekenvaardigheid. Of de middenscholen te principieel en dogmatisch de heterogene groep willen hanteren of de basisscholen wat dit aangaat meer bij middenschoolontwikkelingen aan moeten sluiten, wil ik voorlopig nog even in het midden laten.

De beschrijving van 'het Gorredijkster proces' geeft duidelijk aan dat veranderingen niet altijd volgens van tevoren geplande lijnen verlopen. Bovendien geeft het aan dat vernieuwing van onderwijs niet alleen een verandering van structuren, maar meer nog om een verandering van mensen vraagt. Dergelijke processen verlopen discontinu en vragen vaak meer tijd dan je lief is. Vooral voor degenen die voorop lopen in het proces is het vaak een kwestie van de lange adem. Wanneer je echter achter de doelen en uitgangspunten van de middenschool staat en vindt dat de voorbereiding van kinderen op hun taken en rollen in de maatschappij op een andere en betere wijze dient te gebeuren, dan loont het de moeite ...